

Primer sodobne politične mitologije: Josif Stalin

ANDREJ STOPAR*

IZVLEČEK

Prispevek tematizira ruski odnos do sodobne zgodovine – do sovjetskega sistema in osebnosti Josifa Stalina. Ruska družba Stalina razume protislovno, pri tem pa so razdeljene tako politična sfera, kot strokovna in širša javnost. V paleti mnenj izstopajo naklonjena, ki poudarjajo Stalinovo državotvorno vlogo in zmago v drugi svetovni vojni, ter obsodbe njegove notranje politike in odnosa do lastnega ljudstva. Prispevek povzame tri glavne valove procesa destalinizacije, od katerih se tudi zadnji, v času predsedniškega mandata Dmitrija Medvedjeva, ni končal uspešno. Javnomenjske raziskave kažejo, da večina ruskih državljanov Stalina in njegove vloge v zgodovini sovjetske države ni pripravljena kritično presoditi.

KLJUČNE BESEDE

Stalin, Sovjetska zveza, Rusija, kult osebnosti, destalinizacija

ABSTRACT

The paper discusses the Russian attitude towards recent history – the Soviet system and Joseph Stalin's personality itself. Russian society's understanding of Stalin is contradictory and is unified neither in the political sphere, nor in the professional and general public. The range of opinions varies from those in favor of Stalin, emphasizing his role in the building of the State and victory in the Second World War, to those, which condemn his domestic policy and his attitude towards his own people. The paper summarizes three main waves of destalinization process, of which even the last one, during Dmitry Medvedev's presidential term, did not finish successfully. Opinion polls show that the majority of Russian citizens are not prepared to think critically of Stalin and his role in the history of the Soviet state.

KEY WORDS

Stalin, Soviet Union, Russia, personality cult, destalinization

»Stalin je reševal velike naloge. Zakaj zdaj govoriti o smetišču trupel, ki so legla v temelje njegovih prizadevanj?«¹

»Še po nekaj več kot šestih desetletjih po triumfu v veliki vojni Stalin, ki nam ga vztrajno vsiljujejo kot zmagovalca, kvari praznovanje.«²

* Andrej Stopar, Radio Slovenija, e-pošta: andrej.stopar@rtvslo.si

¹ Boltjanska, *V Stalinovem imenu*, spletni vir.

² Mlečin, *Zmaga, ki jo je ukradel Stalin*, spletni vir.

»Ohranil si življenje našemu rodu. Če te ne bi bilo, bi naše dede in pradede zadušili v plinskih celicah, pedantno postavljenih od Bresta do Vladivostoka, naše vprašanje pa bi bilo dokončno rešeno. Ruske ljudi si zložil v sedem slojev, da bi rešil življenje našemu semenu.«³

»Želimo strah, ovaduštvo, gradbišča komunizma, partijske sestanke, črne maričke? A so kmete iztrebili šele po Stalinu? Zahar, bojte se boga, pa ne tega, h kateremu molijo osataneli pravoslavni fundamentalisti skupaj z Rusko pravoslavno cerkvijo [...]«⁵

Uvodni nabor citatov zgovorno ponazarja javno razpravo o Stalinu in njegovi vlogi v ruski oz. sovjetski zgodovini še dandanes. Videti je, da je pol stoletja po smrti Josif Visarionovič še zmeraj – živ. Živ na nekakšen latentni način. Ni njegovih javnih podob, še zmeraj je pokopan ob kremeljskem obzidju, pri pouku zgodovine so mnogi učitelji še zmeraj nekoliko v zadregi, ko obravnavajo to temo. Zadrego poglobljajo tudi različni učbeniki, uporabljeni v ruskih šolah, ki v svojih pogledih in stališčih do posameznih vprašanj niso poenoteni.

Josif Stalin je močan politični mit sodobne Rusije, a brez enoznačnega pomena. Za nekatere je veliki voditelj, zmagovalni vojskovodja, pojem državnika, v času katerega je država dosegla največji obseg in izjemni vpliv v svetu, državnika, ki je to državo znal upravljati. Spet drugi ljudje v Stalinu vidijo zločinca, množičnega morilca, ki je za razvoj države ter za vzdrževanje reda in stabilnosti žrtvoval milijone življenj. Sovjetsko zvezo je spremenil v državo terorja, ovaduhov, žrtev ter prestrašenih državljanov.

Stalin se izrazito vpenja v zgodovinski spomin, ne samo nacije kot celote, temveč predvsem posameznikov. Pri tem pa ne gre le za zgodovino, ampak tudi, morda celo zlasti, za sedanjost. Javna razprava se v Rusiji nenehno vrti okrog moči ali slabosti zdajšnjih oblasti in podoba Stalina kot državnika, v času katerega ni bilo korupcije in brezposelnosti, kriminal pa se je uspešno preganjal, se tako prepleta s sodobnimi težavami Rusije. Poleg tega je Stalin tesno povezan z najpomembnejšim sidriščem ruske nacionalne in državne zavesti – z zmago v drugi svetovni vojni. Je potem zelo nenavadno, če mu ljudje še zmeraj pišejo javna pisma, kot je to 30. julija 2012 storil pisatelj Zahar Prilepin?⁶

Destalinizacija

Zgodovinopisje termin *destalinizacija* ustaljeno razume kot odpravljanje, opuščanje stalinske politike, ki jo je sprožil 20. kongres KPSZ februarja

³ Prilepin, *Pismo tovarišu Stalinu*, spletni vir.

⁴ Črni tovarnjaki, s katerimi so v 30. letih 20. stoletja prevažali aretirane.

⁵ Kolesnikov, *Njihov Stalin*, spletni vir.

⁶ Prilepin, *Pismo tovarišu Stalinu*, spletni vir.

1956. V tem duhu pojem navajata na primer *Slovar slovenskega knjižnega jezika* in spletna *Encyclopaedia Britannica*, ki obenem opozarja, da je proces destalinizacije občutno škodil podobi Sovjetske zveze v mednarodnem komunističnem gibanju, sprožil resna razhajanja in prispeval k vstajam na Poljskem in Madžarskem leta 1956.⁷ Enakovredna sta izraza *odjuga* ali *hruščovska odjuga*,⁸ ki ju pogosto uporablja rusko zgodovinpisje,⁹ predvsem pa je blizu publicističnem jeziku.

Zgodovinar, filozof in disident Mihail Gefter (1918–1995) je destalinizacijo v istoimenskem članku leta 1989 opredelil kot »osvoboditev od Stalinove dediščine in stalinizma«.¹⁰ Po njegovem mnenju je ta proces dolgotrajen, njegova intenzivnost niha, upada, se obnavlja. Predvsem pa ta proces ni enoznačen, kajti »osvoboditev od dediščine je mogoča le, če jo človek pozna, samega poznavanja pa si ne moremo predstavljati brez osvobajajoče dejavnosti, ki sama ustvarja nove kolizije.«¹¹ V javnem življenju postsovjetske Rusije, predvsem v prvem in drugem desetletju 21. stoletja, je izraz destalinizacija tako dobil še dodaten pomen: oblikovanje sodobnega odnosa do samega Josifa Stalina in njegovih politik, vrednotenje dosežkov in negativnih strani njegovega obdobja, obenem pa odnos do imperialnega značaja sovjetske države ter pojavnih oblik takšnega načina razmišljanja v sedanjosti.

Odjuga

Smrt Josifa Stalina 5. marca 1953, ki ji je sledil oster boj za oblast v krogu najtesnejših Stalinovih zaveznikov – Georgija Milenkova, Vjačeslava Molotova, Nikolaja Bulganina, Lazarja Kaganoviča in Lavrentija Berije,¹² obdobje vzpona Nikite Hruščova, in čas, ko je Hruščov kot najvplivnejši politik obvladoval politično prizorišče v Sovjetski zvezi, prinašajo tako imenovani prvi val destalinizacije. Postopoma se je končalo obdobje Gulaga in prisilnega dela kaznjencev, proces, ki ga je začel še Lavrentij Berija kot notranji minister in podpredsednik vlade, začele so se množične rehabilitacije kaznjencev, ki so doživele višek leta 1956. Berijo so kmalu odstranili in usmrtili, na znamenitem 20. kongresu KPSZ 25. februarja 1956 pa je takrat že popolnoma osamosvojeni generalni sekretar CK KPSZ Nikita Hruščov prebral svoj »govor proti kultu osebnosti in njegovih posledicah.« Obsodil je diktatorsko obliko Stalinove vladavine in opredelil L. Berijo, Nikolaja Ježova in druge vidne pripadnike uniformiranih struktur za prestopnike. »Če analiziramo način, kako je Stalin

⁷ Encyclopaedia Britannica: *De-Stalinisation*, spletni vir.

⁸ Wikipedia: *Khrushchev Thaw*, Хрущевская оттепель, spletni vir.

⁹ Orlov idr., *Hrestomatija zgodovine Rusije*, str. 517.

¹⁰ Gefter, *Destalinizacija*, str. 399.

¹¹ Prav tam.

¹² Saharov, *Zgodovina Rusije*, str. 688.

vodil partijo in državo, če se zamislimo o njegovih dejanjih, se Leninovi pomisleki potrjujejo. Negativne Stalinove poteze, ki so se v Leninovem času kazale v svoji začetni obliki, so se v zadnjih letih razvile v resne zlorabe oblasti, kar je škodilo naši partiji.«¹³ Po mnenju Hruščova je Stalin naredil tudi veliko napak kot vrhovni poveljnik v času vojne, torej v vlogi, zaradi katere mu še danes pripisujejo največ zaslug. »Kult osebnosti je dosegel takšne pošastne razsežnosti predvsem zaradi tega, ker je Stalin sam na vse mogoče načine spodbujal in podpiral povelečevanje lastne osebe. O tem pričajo številna dejstva. Eden najbolj tipičnih pojavov samohvale in pomanjkanja osnovne skromnosti pri Stalinu je izid njegove »Kratke biografije«, ki je ugledala luč sveta leta 1948. Knjiga prinaša izraz neomejenega laskanja, povzdigovanja človeka med bogove, in njegovega spreminjanja v nezmotljivega modreca, »velikega vodjo« in »nedosegljivega poveljnika vseh časov in narodov. [...] Ni treba citirati laskavih ocen, nakopičenih v tej knjigi ena na drugi, ki silijo na bruhanje. Velja samo poudariti, da jih je Stalin osebno odobril in uredil, nekatere pa je v osnutek knjige zapisal tudi sam.«¹⁴

Sklepni del govora Hruščova se začne z naslednjimi besedami: »Tovariši! Enkrat za vselej moramo kultu osebnosti vzeti veljavo in se iz tega tako v idejno-teoretičnem kot praktičnem pogledu veliko naučiti.«¹⁵

Sledilo je odstranjevanje simbolov, ki so spominjali na Stalina. Izginjali so kipi in portreti, preimenovali so ulice, tovarne in zadrage. Leta 1961 so iz Stalinske v Semjonovsko preimenovali tudi postajo moskovske podzemne železnice. Vrhunec je proces doživel na 22. kongresu KPSZ leta 1961, na katerem so sprejeli dve ključni odločitvi: 31. oktobra 1961 so Stalinovo telo odnesli iz mavzoleja na Rdečem trgu in ga pokopali na pokopališču vidnih osebnosti ob obzidju Kremlja. Imena so spreminjali tudi mestom. Prestolnica Tadžikistana se je iz Stalınabada spet prelevila v Dušanbe, kot se imenuje še danes. Iz Stalınirija je nastal Chinvali v Južni Osetiji. Iz mesta Stalino je nastal ukrajinski Doneck, iz Stalinska v Sibiriji pa Novokuznjeck. 11. novembra 1961 pa so tudi Stalıngrad preimenovali v Volgograd.

Proti rehabilitaciji v 60. letih 20. stoletja

Oktober 1964 je bil odstavljen Nikita Hruščov. Čeprav so nekateri ključni politiki »posthruščovskega« obdobja, kot sta premier Andrej Kosigin in sekretar CK KPSZ Jurij Andropov, menili, da je potrebno slediti reformatorskim smernicam 20. kongresa KPSZ, je prevladal zmernokonservativni krog. Predstavljali so ga novi prvi (od leta 1966 generalni) sekretar KPSZ Leonid

¹³ Hruščov, *O kultu osebnosti in njegovih posledicah*.

¹⁴ Prav tam.

¹⁵ Prav tam.

Brežnjev, podpredsednik vlade Aleksander Šelepina, glavni partijski ideolog Mihail Suslov in drugi.¹⁶ Z odmikom od smernic destalinizacije je usahnila kritika kulta Stalinove osebnosti, iz javnosti so izginili poskusi razkrivanja protizakonitih dejanj stalinskega režima. Znova se je zaostriła cenzura.¹⁷ Dolgo obdobje vladavine Leonida Brežnjeva (1965–1982) je v publicistiki dobilo oznako »zastoj«. Poskusom rehabilitacije Stalina se je skušal upreti del sovjetske inteligence. 14. februarja 1966 je 25 uglednih znanstvenikov, književnikov in umetnikov podpisalo pismo, naslovljeno na generalnega sekretarja CK KPSZ Brežnjeva, v katerem so se zavzeli proti kakršnikoli rehabilitaciji Stalina in opozorili, kako potrebno je, da ljudje vedo za strahote, ki so se dogajale v njegovem obdobju. »Do danes nam ni znano niti eno dejstvo, niti en argument, zaradi katerega bi lahko pomislili, da obsoja kulta osebnosti ne bi bila pravilna. Nasprotno, težko bi dvomili, da večina uničujočih, v resnici strašnih dejstev o Stalinovih zločinih, ki potrjujejo pravilnost sklepov obeh kongresov, še ni razkritih v javnosti. Ampak gre za nekaj drugega. Prepričani smo, da vsak poskus rehabilitacije Stalina skriva v sebi nevarnosti resnih razhajanj v sami sovjetski družbi.«¹⁸ Med podpisniki so bila tako ugledna imena, kot so režiser Oleg Jefremov, velika fizika, akademika Peter Kapica in Andrej Saharov, režiser Marlen Hucijev, primabalerina Maja Plisecka in drugi.

15. marca 1966 je vodja KGB Vladimir Semičastni na CK KPSZ naslovil pismo, v katerem pojasnjuje okoliščine nastanka pisma. Njegov pobudnik je bil Ernst Genri (pravo ime Semjon Rostovski, vohun, novinar, član Zveze pisateljev), ki je že v »Odprtem pismu I. Erenburgu« nasprotoval določenim pozitivnim ocenam Stalinove vloge. Semičastni tudi piše, da naj bi se število podpisnikov širilo. Pristanek naj bi dal skladatelj Dmitrij Šostakovič, podpisniki pa naj bi razmišljali, da bi se obrnili k književnikom Iliji Erenburgu, Mihailu Šolohovu in Konstantinu Fedinu.¹⁹ Pri tem pa je bilo KGB znano, da so pisatelji Sergej Smirnov, pesnik Jevgenij Jevtušenko in kipar Sergej Konjonkov podpis zavrnil. »Očitno glavni namen avtorjev omenjenega pisma ni samo seznaniti CK partije s svojim mnenjem o Stalinovem kultu osebnosti, ampak tudi širjenje pisma med inteligenco in mladino. S tem se govorice o domnevnem obratu k »stalinizmu« samo še poglobljajo, napačno razumevanje nekaterih javnih nastopov in člankov našega tiska na temo oblikovanja objektivnega, znanstvenega pristopa k zgodovini sovjetske družbe in države pa se krepi in pred kongresom se med pripadniki inteligence ustvarja živčno ozračje.«²⁰

Zanimivi so spomini akademika Andreja Saharova, ki piše, kako je

¹⁶ Orlov idr., *Zgodovina Rusije*, str. 257.

¹⁷ Prav tam, str. 258.

¹⁸ *Pismo 25 predstavnikov sovjetske znanosti, književnosti in umetnosti L. I. Brežnjevu proti rehabilitaciji Stalina*, spletni vir.

¹⁹ *Sporočilo V. E. Semičastnega v CK KPSZ o širjenju pisma znanih ustvarjalcev sovjetske znanosti, književnosti in kulture proti rehabilitaciji J. V. Stalina v Moskvi*, spletni vir.

²⁰ Prav tam.

Ernst Genri prišel k njemu in ga prosil, da podpiše pismo. Saharov pravi, da ni imel pomislekov, čeprav ga je Genri opozoril, da bodo o pismu povedali tudi tujim dopisnikom, akreditiranim v Moskvi. Pri tem Saharov dodaja, da v času pisanja spominov, torej več kot 20 let po teh dogodkih, njegovo prepričanje ostaja nespremenjeno, čeprav se mu zdi argumentacija v pismu »nekoliko politikantska«. Genri je Saharova prosil, naj obišče zelo uglednega matematika z vplivom v vojaških krogih, akademika Andreja Kolmogorova, in ga prepriča, naj tudi on podpiše. »Ko je prebral pismo, je Kolmogorov dejal, da ga ne more podpisati. Skliceval se je na to, da ima pogoste stike z neposrednimi udeleženci vojne, vojaškimi osebnostmi, generali, in vsi ti ljudje povečujejo Stalina zaradi njegove vloge med vojno. Rekel sem mu, da Stalino vlogo opredeljuje njegov visoki položaj v državi (in ne obratno), in da je Stalin storil veliko zločinov in napak. Kolmogorov ni nasprotoval, vendar ni podpisal.«²¹ Zato pa se je Kolmogorov znašel med podpisniki pisma podpore petindvajseterici, ki ga je na prezidij CK KPSZ 25. marca 1966 naslovlilo še 13 uglednih imen sovjetske znanosti in kulture.

Bilo pa je še eno pismo, ki je bilo v edinem izvodu, da ne bi pricurjalo na Zahod, predano pomočniku Leonida Brežnjeva. Podpisali so ga trije akademiki, Anatolij Aleksandrov, Nikolaj Semjonov in Julij Hariton. »Takrat, tik pred 23. kongresom KPSZ, ki naj bi uzakonil vnovična stališča generalne linije partije, so trije mogočni akademiki – Aleksandrov, Semjonov in Hariton – pod nadzorom katerih je bila vsa vojaška moč države (jedrsko in kemično orožje), napisali kolektivno pismo v CK s pozivom proti obnavljanju Stalinovega kulta.«²²

Po praški pomladi 1968 pa se je proces destalinizacije v SZ dokončno ustavil. Posredovanje sovjetske armade na Čehoslovaškem je bilo prelomnica, s katero je sovjetski sistem prešel v fazo intenzivne obrambe socialistične ureditve. Dvomi o preteklosti niso bili zaželeni in do 1987 so se v SZ o Stalinu in njegovem obdobju odločili preprosto molčati in so se temi dosledno izogibali.

Perestrojka

Po desetletjih molčanja in odrivanja teme so destalinizacijo znova začeli tematizirati sredi in v drugi polovici 80. let. Če so po odhodu Hruščova pobudo prevzeli izobraženci, disidenti, je prav perestrojka obveljala za nadaljevanje procesa na najvišji državni ravni.²³ Proces se je začel v kulturni sferi, s filmom gruzijskega režiserja Tengiza Abuladzeja »Kesanje«, ki je bil posnet 1984, v kinematografu pa je prišel januarja 1987. Zgodba se dogaja v Gruziji, začne se s pogrebom lokalnega pomembneža Varlama Aravidzeja, katerega truplo

²¹ Saharov, *Spomini*, spletni vir.

²² *O pismu A. P. Aleksandrova, N. N. Semjonova in J. B. Haritona*, spletni vir.

²³ Gefter, *Destalinizacija*, str. 399 in 400.

pa se vsako jutro, po tem, ko ga vsakič na novo pokopljejo, znajde pri hiši sina pokojnega, Avela. Izkaže se, da je pokojnik pred leti, v stalinskem obdobju, v taborišča poslal starša deklice Ketevan Barateli. Strašna resnica ne zanima nikogar, saj je sin že prevzel očetov položaj in družbeni odnosi v kraju so se »uredili«. Nepričakovano pa krivdo pokojnika prevzame vnuk, ki želi živeti in umreti kot pošten človek, da po smrti ne bi nihče izkopal njegovega trupla. »Strašno kesanje. Diktatura je morilska, še bolj morilski pa je njen izvor. To, kar diktatorja rodi. Ni Varlam Aravidze tisti, ki pojasnjuje dogajanje, ampak njegov sin, Avel, siva ovčica, nekaj razmazanega, brezobličnega, smehljajočega se, trpečega, žalobnega, neprištevnega, ganljivega in zloveščega. Povprečnež. »Kot vsi.« Ukazujejo, naj izobčimo diktatorja. Ukazujejo – in ga začnejo podpirati z vatiranimi pleči. Kdo ukazuje? Sami ljudje ukazujejo. Ukazujejo sami sebi. Njihova slabost, konformizem, njihov blodeči odpor do razmišljanja, odgovarjanja, tveganja – vse to se zgoščuje v »diktatorju«, oblikujejo ga iz svoje strahopetnosti, ki prehaja v krutost. Ko pa je groza mimo, govorijo: to nismo bili mi, on je bil! Od kesanja ni mogoče pobegniti!«²⁴

Perestrojka je prinesla boj za *glasnost* (svobodo izražanja), za demokratične politične in gospodarske reforme. Svoj odnos do Stalina je imela tudi osrednja osebnost sovjetske perestrojke, Mihail Gorbačov. Prvi in zadnji predsednik SZ je bil prepričan, da je Stalin odigral svojo vlogo v času vojne. »Zdi se mi, da smo se že opredelili do Stalina, o tem, kaj in kako se je dogajalo, morajo pisati učbeniki in knjige. Če pa bomo Moskvo napolnili s stojnicami s Stalinovo podobo, bo to izzvalo najmanj nerazumevanje pri številnih ljudeh.«²⁵ Po njegovem mnenju je Stalin naredil veliko napak, predvsem tik pred vojno in na začetku vojne. »Država ni bila pripravljena na vojno: fašisti so uničili naše letalstvo, milijoni državljanov so se znašli v ujetništvu, da o številu sovjetskih vojaških represirancev pred vojno niti ne govorim. [...] Da, zmagali smo, vendar so bile žrtve našega naroda zaradi te zmage ogromna tragedija [...]«²⁶

V obdobju perestrojke je destalinizacija pomenila samo del širšega procesa lomljenja socialističnega sistema. A kot večina reform iz tega obdobja tudi ta proces ni bil končan. Naslednji poskus »od zgoraj« pa je prineslo šele obdobje predsednika Dmitrija Medvedjeva (2008–2012).

Program Fedotova

12. oktobra 2010 je bil za predsednika Sveta pri predsedniku RF za sodelovanje pri razvoju institucij civilne družbe in človekove pravice imenovan Mihail Fedotov. Minister za informiranje in medije v letih 1992 in

²⁴ Aninski, *Kinoglobus – 20 filmov 1987. leta*, spletni vir.

²⁵ Gorbačov, *Izjava*, spletni vir.

²⁶ Prav tam.

1993, nato predstavnik RF pri sedežu UNESCO v Parizu (1993–1998) se je v zadnjem desetletju ukvarjal predvsem z avtorskimi pravicami, novinarstvom in družbenim aktivizmom, kar mu je tudi prineslo položaj voditelja najvišjega organa, ki naj bi v Rusiji usmerjal razmere na področju civilne družbe in človekovih pravic. Fedotov je med svoje prednostne naloge že takoj postavil prav »destalinizacijo družbene zavesti, pa tudi reformo pravosodja in policije.«²⁷ Predlogi naj bi bili takrat že skoraj dokončno oblikovani, kajti dokler ne bo destalinizacije družbene zavesti, »ne bomo mogli zadihati s polnimi pljuči in postati enakovredni drugim narodom. Ne smemo se odpovedovati lastni zgodovini, vendar pa moramo povedati, da gre za zgodovino, in razumeti, da smo se spremenili.«²⁸ Po mnenju Fedotova je leta 1991 prišlo do nekrvave revolucije, ampak destalinizacije ni bilo. Pol leta po imenovanju Fedotova, 1. marca 2011, je bil objavljen program »destalinizacije zgodovine 20. stoletja«. »Niti ena normalna družba se ne more razvijati, če ne premore družbenega konsenza glede glavnih vrednot. Na primer o dobrem in zlu, o svobodi in enakopravnosti. Potrebno je natančno izjaviti: totalitarizem je zlo, saj izhaja iz tega, da je človek sredstvo za doseganje kateregakoli režimskega cilja.«²⁹

Stališče tedanjega predsednika Dmitrija Medvedjeva je bilo jasno: »Žal je bil to režim, ki je dušil osnovne pravice in svobodo, ne samo svojih ljudi, del katerih je, pa čeprav so bili zmagovalci, po vojni odšel v taborišča. [...] Po vojni se je v državi ohranjala zelo kruta, v bistvu totalitarna družba, ki ni omogočala razvoja številnim ekonomskim procesom, in ki je pritiskala na ljudi; vse to so spremljale žrtve in vse, kar je povezano z diktaturo. [...] Ne verjamem, da sta bila ta gospodarski sistem, kakršen je obstajal pri nas po vojni, in ta politična ureditev primerna za normalni razvoj.«³⁰ V tem duhu je bilo imenovanje Mihaila Fedotova kasneje v istem letu logična poteza.

V razumevanju potrebe po destalinizaciji v Rusiji pa se pojavljajo odenki. Za znanega politologa Sergeja Karaganova, ki je na srečanju s predsednikom Medvedjevom predlagal sprejeti nacionalni program »O obeležitvi spomina na žrtve totalitarnega režima in o nacionalni spravi«,³¹ je izraz »destalinizacija« premalo točen in pravzaprav ni pravilen: »Seveda je bistvo projekta tako destalinizacija, kot dekomunizacija ruske družbene zavesti in naše države. Izraz »destalinizacija« speljuje od resnice, od bistva tega režima, dediščino katerega bomo morali premagovati še dolga leta, in od bistva te tragedije, ki jo je preživelo ljudstvo. [...] Družba ne more spoštovati same sebe in svoje države, dokler pred sabo skriva strašni greh – 70 let totalitarizma, v katerem je

²⁷ Fedotov objavil prednostne naloge Sveta za človekove pravice, spletni vir.

²⁸ Predsednik Medvedjev bo stopil na čelo kampanje »destalinizacije družbene zavesti«, spletni vir.

²⁹ Fedotov, *Dejanja sovjetskih oblasti bo presojalo sodišče*, spletni vir.

³⁰ Medvedjev, *Ni nam treba biti v zadregi pri posredovanju resnice o vojni – resnice, ki smo si jo pritrpeli*, spletni vir.

³¹ Srečanje s predsednikom v Jekaterinburgu, 1. februarja 2011.

ljudstvo izpeljalo revolucijo, na oblast pa pripeljalo in podpiralo protičloveški, barbarski režim.«³²

Program Sveta pri predsedniku RF za sodelovanje pri razvoju institucij civilne družbe in človekovih pravic velja za tretji val destalinizacije v Rusiji. Del javnosti je podporo Dmitrija Medvedjeva tem pobudam razumel kot del priprav na volitve. Prva polovica leta 2011 je bila še obdobje negotovosti, kateri član vladajočega tandema, predsednik Medvedjev ali premier Putin, bo jeseni objavil predsedniško kandidaturo. 24. septembra 2011 na kongresu stranke Enotna Rusija v Moskvi pa se je Dmitrij Medvedjev odpovedal kandidaturi v korist Vladimirja Putina, ki je nato 2. marca 2012 zmagal na predsedniških volitvah in s svečano prisego 7. maja istega leta začel svoj tretji predsedniški mandat. Ne glede na očitke o predvolilnem tematiziranju destalinizacije pa Dmitrij Medvedjev ni spremenil mnenja. »Za to, kar se je dogajalo takrat, ne samo Josif Stalin, ampak vrsta drugih sovjetskih voditeljev zasluži kar najbolj ostro oceno. Ne moremo jih poklicati k odgovornosti, no, tako je bilo. Vse to mora ostati v analih naše zgodovine, da se ne bi nikoli več ponovilo. Kajti vojna z lastnim ljudstvom je največji zločin«, je 30. oktobra 2012, pred dnevom spomina na žrtve stalinskih represij na srečanju s predstavniki podružnice stranke Enotna Rusija v Permu, dejal takrat že premier Medvedjev.³³ Svoje mnenje je objavil tudi na svoji strani na spletnem omrežju *Facebook*, kjer je požel veliko simpatij, pa tudi množico negativnih komentarjev, na katere je odgovoril: »Ljubezen do pokojnih tiranov je pogosta človeška zmeta. Zelo udobno je bili stalinist, če veš, da ponoči ne bodo prišli pote. In da nihče v tišini kabineta s svinčnikom ne potrjuje seznamov za streljanje ...«³⁴

ZA

Predlogi Sveta so takoj izzvali razpravo v strokovni javnosti. Zgodovinar Andrej Zubov, profesor na Univerzi MGIMO, se ni zavzel le za destalinizacijo, ampak za dekomunizacijo, ki bi jo Rusija morala izpeljati po vzori denacifikacije v Nemčiji: »Ker je povsem jasno, da je Stalin strašna osebnost, tiran, po krutosti, količini prelite krvi, številu krivic in zločinov, ki jih je povzročil, primerljiv s Hitlerjem, je razumljivo, da je destalinizacija zavesti potrebna, brez nje družba ne bo ozdravela. [...] Vendar pa moramo spregovoriti še o dveh izjemno pomembnih stvareh, brez katerih destalinizacije preprosto ne bo. Prvič, kar je najbolj pomembno: priti mora do dekomunizacije družbene zavesti, analogne denacifikacije zavesti v povojni Nemčiji. Destalinizacija je

³² *Začnimo z modernizacijo zavesti*, spletni vir.

³³ *Stalin se je bojeval z lastnim ljudstvom*, spletni vir.

³⁴ Medvedjev, *spletna stran na Facebooku*, spletni vir.

le del dekomunizacije. Izkoreniniti moramo ne le pozitivni odnos do Stalina, ampak tudi do Lenina in njegovih sodelavcev.«³⁵

Direktor Inštituta za človekove pravice in član združenja Memorial, Valentin Gefter, ugotavlja: »Skoraj 60 let po Stalinovi smrti se še nismo ločili od njegovega obdobja. Kot da je umrl šele včeraj. Napočil je trenutek, da se na drugačen način ozremo na ta čas, in da se odločimo, kakšen nauk, uporaben za sedanjost, lahko povlečemo iz njega. V tem je bistvo programa destalinizacije.«³⁶ Združenje Memorial je namreč tedanjemu predsedniku Dmitriju Medvedjevu predlagalo svoj program destalinizacije Rusije, ki ga je pripravila skupina sedmih strokovnjakov, od tega jih je bilo pet iz vrst članov Memoriala. Med avtorji je tudi zgodovinar in politolog, opozicijski politik in nekdanji dumski poslanec Vladimir Rižkov: »V naši državi obstajajo številna združenja, ki so na najrazličnejše načine osmislila stalinsko obdobje naše zgodovine. Na primer, za Rusko pravoslavno cerkev je vprašanje že zdavnaj zaprto: Stalin je krvavi zločinec, ki je uničeval lastno ljudstvo. Tega mu ne gre odpustiti. Natančno takšno stališče imajo Čečeni. Vprašanje je zaprto tudi za Kalmike in povolžke Nemce. Stvarna težava pa je, da vprašanje ni zaprto za milijone Rusov. Ampak če pogledamo na številčne primerjave, ugotovimo, da je bilo največ žrtev prav med Rusi. Za razliko od drugih narodov se mi te drame nismo zavedli do konca. Glavni namen programa destalinizacije je pripomoči k osmišljanju tega, kar se je zgodilo.«³⁷

Politik Sergej Mitrohin, voditelj stranke Jabolko, je šel še dlje in predlagal, da bi odrekli legitimnost oktobrski revoluciji leta 1917: »Ni pomembno govoriti le o destalinizaciji, ampak na splošno o deboljševizaciji Rusije. Po mojem mnenju se ne smemo omejevati s povsem simboličnimi dejanji. Najprej se je potrebno ukvarjati z izobraževalnimi programi, v učbenikih mora biti zapisana resnica o zgodovini, izobraževalne oddaje pa na televiziji.«

»Gre za odsotnost spomina, kajti ljudje, ki nasprotujejo programu, imajo nekakšen žanrski vtis, pogovorno opredelitev programa, kot destalinizacije. V bistvu pa gre pri tem programu za ovekovečenje spomina žrtev političnega zatiranja in s tem je potrebno začeti. Če bi se trdno zasidralo v glavah, da so pod Stalinom, po njegovi krivdi in hotenju, umrli milijoni ljudi, težav ne bi bilo«,³⁸ se je na kritike odzval še en predstavnik Memoriala, zgodovinar Nikita Petrov.

PROTI

Opazno je, da je bila na strani nasprotnikov programa destalinizacije

³⁵ Zubov, *Dekomunizacija, ne destalinizacija*, spletni vir.

³⁶ *Destalinizacija Rusije na stalinski način*, spletni vir.

³⁷ Prav tam.

³⁸ Prav tam.

večina udeležencev te razpršene javne razprave. Politolog Emil Pain, profesor na Univerzi GU-VŠE, je ovekovečenje spomina na žrtve totalitarnega režima sicer podprl, a je izrazil tudi prepričanje, da program v sodobni Rusiji ne more spodbuditi nacionalne sprave. To naj bi bili popolnoma različni, v sodobnih razmerah težko združljivi nalogi: »Moja glavna ugotovitev je, da je program lahko koristen samo, če zavrže stremljenje k nacionalni spravi in se odpove iluziji o možnosti vloge države kot rabsodnika v zgodovini; njegove sedanje lastnosti (sploh ne spravne, ampak prej konfliktna) pa bodo nevtralizirane z drugim programom, ki bo dejansko usmerjen k nacionalni, državni enotnosti. Ta novi program pa mora ustrezati najvažnejšemu pravilu konfliktologije, namreč želji po dogovoru: začeni od vprašanj, glede katerih je soglasij največ, in se postopoma približevati k spornim temam; pri tem se je že od začetka potrebno izogibati govoru o simbolih, ampak se osredotočati na racionalna, pragmatična vprašanja.«³⁹

Tudi znani televizijski komentator, politolog in profesor na Univerzi MGIMO, danes poslanec stranke Enotna Rusija in predsednik odbora za mednarodne odnose v državni dumi Aleksej Puškov programa ni podprl. Po njegovem mnenju ta ne pelje k nacionalni spravi, ampak k sporom: »Program v predlagani obliki, kljub številnim praviim predlogom ovekovečenja spomina na žrtve stalinskega režima, bo današnja Rusija, in ne SZ, na mednarodnem prizorišču spremenil v »dečka, ki se ga lahko pretepa«. Prav to nestrpno pričakujejo v Latviji, Litvi, Estoniji in drugih vzhodnoevropskih državah, pa ne samo tam. Posebej »prijetno« bo slišati obsodbe in nauke tistih držav, ki so v vojni sodelovale na Hitlerjevi strani ali pa so ga podpirale ... Boj proti totalitarni zavesti in dediščini boljševisma ne sme potekati v okvirih posebnega programa, ki ga zavrača velik del, če ne večina družbe, ampak s pomočjo izobraževalnega sistema in seznanjanja ljudi, tudi prek televizije in drugih medijev. Obenem pa ta boj ne sme postati povod za spreminjanje Rusije v unteroficirsko vdovo, ki se bo v opoju skušala ubiti. Proti pričakovanju avtorjev programa si s tem ne bomo prislužili niti avtoritete, niti spoštovanja, ampak se bomo spremenili v prezirani izmeček.«⁴⁰

Zgodovinar Aleksander Djukov, direktor sklada *Zgodovinski spomin* in glavni urednik *Revije ruskih in vzhodnoevropskih zgodovinskih raziskav*, je opozoril, da ruska javnost samega Stalina in njegovo obdobje sprejema zelo protislovno. V takšnih razmerah poskus doseči prevlado enega prepričanja ne more pripeljati k nacionalni spravi, ampak k razkolu.⁴¹ Po njegovem mnenju je prepoved »proslavljanja stalinizma« tudi neposredna kršitev ustavnih pravic svobode izražanja in izrekanja mnenja. Pripomniti velja, da je namen sklada,

³⁹ Pain, *Izjava*, spletni vir.

⁴⁰ Puškov, *Izjava*, spletni vir.

⁴¹ Djukov, *Destalinizacija po fedotovsko lahko pripelje k nasprotnim rezultatom od zelenih*, spletni vir.

ki ga vodi Aleksander Djukov, boj proti izkrivljanju zgodovinskih dejstev. Področje Djukova kot zgodovinarja je povezano predvsem z obdobjem druge svetovne vojne, s sovjetskim partizanskim gibanjem, z nacistično okupacijo, nacionalističnimi oboroženimi enotami, represivnimi dejanji sovjetskih oblasti v pribaltskih republikah in zahodni Ukrajini ter s historično politiko. Zaradi razstave *Ugrabljeno otroštvo* v Državnem muzeju sodobne zgodovine v Moskvi, ki je potekala od 19. januarja do 15. februarja 2012, so Djukova v Latviji razglasili za *persono non grata*. Razstava je bila namreč posvečena usodi otrok iz obmejnih regij Rusije in Belorusije, ki so jih v letih 1943 in 1944 nasilno prepeljali na ozemlje Latvije, v koncentracijsko taborišče Salaspils pri Rigi. Po prepričanju avtorjev razstave naj bi to izvajali predvsem latvijski kolaboracionisti.

Aprila 2011 je *Revija ruskih in vzhodnoevropskih zgodovinskih raziskav* izvedla in objavila anketo med 17 strokovnjaki iz Rusije, Belorusije, Moldavije in Latvije, v kateri so ocenili program Sveta pri predsedniku RF za sodelovanje pri razvoju institucij civilne družbe in človekovih pravic. Večina jih je opozorila na konceptualno absurdnost besedila in terminološko nekorektnost na določenih mestih. Izrazi, kot so »samogenocid« in »še zmeraj trajajoča državljanska vojna« se strokovnjakom ne zdijo znanstveno utemeljeni, sam program pa naj bi po njihovem mnenju imel nasprotni učinek od želenega – razkol v javnosti.⁴²

Politolog in zgodovinar Modest Kolerov je predlog Medvedjeva o destalinizaciji ruske družbe označil za »nevljudnost, inkvizicijo in državljansko vojno«.⁴³ Kolerov je avtorjem programa očital, da niso pojasnili, zakaj menijo, da je, ne glede na vse težave, sedanji konsenz v javnosti glede druge svetovne vojne, »podaljševanje državljanske vojne«. Vojne, ki jo nameravajo »pomiriti« z obračunom, skorajda z lustracijo. Pri tem naj bi avtorji po mnenju Kolerova to želeli narediti »s stališča ene stranke, ki v številnih točkah sovпада z državno nacionalistično in etnokratično propagando v državah Vzhodne Evrope, s teorijo okupacije in genocida, ki naj bi ga organizirala SZ. To se v praksi spreminja v neposredno orodje rusofobije in novega apartheida.«⁴⁴

Tudi beloruski zgodovinar Oleg Ljubezin opozarja na nevarnosti, ki jih Rusiji prinaša program, ki je po njegovem mnenju, izraz »neodgovornosti ambicioznih posameznikov, ki se igrajo s politiko, pri tem pa sploh ne razumejo zapletenosti 30-ih let, njihove filozofije, niti njihovih ideoloških in pravnih imperativov.«⁴⁵

Politologinja Tatjana Poloskova je pogrešala razpravo o tej temi v akademskih krogih in pri tem mislila na format znanstvene konference, ne na v različnih medijih razpršena mnenja. Pri tem je Poloskova opozorila, da »večina

⁴² *Totalitarne metode boja z dediščino totalitarizma: materiali strokovne ankete*, str. 17, 18.

⁴³ Kolerov, *S strani Medvedjeva vsiljena predvolilna »destalinizacija« je nevljudnost, inkvizicija in državljanska vojna*, spletni vir.

⁴⁴ Prav tam.

⁴⁵ *Beloruski ekspert: Destalinizacija je restavracija gorbačovskega idiotizma*, spletni vir.

sodržavljancev v zrelih letih, ne glede na to, ali so bili člani njihovih družin represirani ali ne, na vprašanje, kdaj so se počutili bolje, odgovarja, da pri sovjetskih oblasteh.«⁴⁶

Tudi profesorica Voroneške državne univerze, politologinja Aleksandra Gluhova, je opozorila, da program destalinizacije družbo razdvaja: »Velika domovinska vojna, kot jo razume naše ljudstvo, ostaja izjemni in dejansko edini zgodovinski dogodek, ki združuje vse ruske državljane. Ni si mogoče predstavljati, da bi iz njega izločili J. Stalina. Trditve, da je zmagalo ljudstvo, ne pa njegov voditelj, pa pripeljejo samo k zmedi – ljudstva brez voditelja ni ... Pri tem pa ne gre samo za specifično množično zavesti, ki v preteklosti išče svoje idole. Ker ni stvarnih, občutnih sprememb na bolje pri večini prebivalstva v državi, ne le pri 2 do 3 odstotkih ljudi, ki so jih osrečile reforme 90. let, ljudje tudi ne morejo oceniti svoje svobodne sedanosti ... Ampak namesto razprave o dejansko perečih težavah nas želijo vplesti v nesmiselno nasprotovanje po načelu »Si za rdeče ali bele? Za Stalina ali proti njemu?«⁴⁷

Znani navdušenec nad sovjetskim obdobjem, ki v javnosti nenehno obžaluje razpad SZ, politolog in režiser Sergej Kurginjan, je prepričan, da bi destalinizacija (desovjetizacija, detotalitarizacija) pripeljala k razpadu Rusije, podobno, kot je razpadla SZ: »Desovjetizacija v sodobnih razmerah ni videti samo kot avantura. Lomiti odnose z družbo v takšnih razmerah, ki so se že oblikovale in se dvigajo v določeni smeri, je samomor.«⁴⁸ Kurginjan je to pisal maja 2011 in pokazal precejšnjo lucidnost, kajti takrat v Rusiji ni bilo veliko ljudi, ki bi verjeli, da je nezadovoljstvo, ki ga je bilo seveda čutiti, lahko tolikšno, da se bo na ulice večkrat zaporedoma protestno odpravilo več kot sto tisoč ljudi. Čeprav, to je že potrebno poudariti, ljudi na ulice ni pripeljal odnos do zgodovine, ampak predvsem do sedanosti in prihodnosti. Kljub temu gre opozoriti na še eno Kurginjanovo oceno, namreč, da bi lahko v obdobju od enega do treh let desovjetizacija imela povsem drugačne posledice: »Program desovjetizacije lahko poveča tveganje družbenega nihilizma. Iskreno povedano, ne samo, da lahko, ampak ga tudi bo povečala. [...] S tem, ko preklinjajo leto 1917 in njegove posledice, naši desovjetizatorji dejansko obnavljajo scenarij tedanjega dogajanja.«⁴⁹

Zanimiv je bil komentar stališč Kurginjana. Politolog Grigorij Trofimčuk s Centra modeliranja strateškega razvoja je prepričan, da je bilo »novo Rusijo mogoče destalinizirati in desovjetizirati v zelo kratkem zgodovinskem obdobju, na prelomu 80-ih in 90-ih let.«⁵⁰ In še en zanimiv citat Trofimčuka: »Ankete kažejo, da ruska javnost popolnoma podpira vse, kar je povezano s SZ. Da bi to ugotovili, ne potrebujemo nobenih anket, številčk in diagramov. Pri tem pa

⁴⁶ Poloskova, *Destalinizacija Rusije – predvolilni program Medvedjeva*, spletni vir.

⁴⁷ Gluhova, *Politični dnevnik. Lažni cilj*, spletni vir.

⁴⁸ Kurginjan, *Past. Bo družba podprla še eno stalinizacijo?*, spletni vir.

⁴⁹ Prav tam.

⁵⁰ *Kdor neti boj z lastno zgodovino, objektivno deluje v škodo lastni državi*, spletni vir.

se ta notranji protest ne pretvarja v politična dejanja proti oblastem. Prav tako se ne bo odražal na volilnih izidih. Prebivalstvo Ruske federacije ne protestira proti vsakodnevnu dvigovanju cen in pristojbin, niti proti plačljivi osnovni šoli, niti proti plačljivim cestam – zakaj bi se moral torej Kremelj bati vstaje zaradi destalinizacije? Zato se je zanj soočiti s tem vprašanjem bolje pozno kot nikoli. Prav mogoče je, da oblast meni, da se bo s tem pravno znebila nekdanjih grehov, ki ji jih neprestano očitajo v Washingtonu in Bruslju, in se tako prebela v družino civiliziranih narodov. Ampak točno tako so pred 20 leti prebivalci nekdanjih sovjetskih republik upali, da jih tam pričakujejo in da jim bodo napolnili žepe z dolarji.«⁵¹

Javno mnenje o destalinizaciji

Če smo do zdaj povzemali poteze, ki so jih v smeri destalinizacije naredile oblasti, nato pa primerjali mnenja tistih, ki jih zaradi osebnih interesov ali pa po profesionalni dolžnosti to vprašanje še posebej zanima, je ključno, da se ozremo še na javno mnenje. Pod drobnogled vzemimo dve raziskavi, eno, ki jo glede na okoliščine nastanka lahko označimo za »angažirano«, in drugo, ki lahko iz istih razlogov pretendira na oznako »nevtralna«.

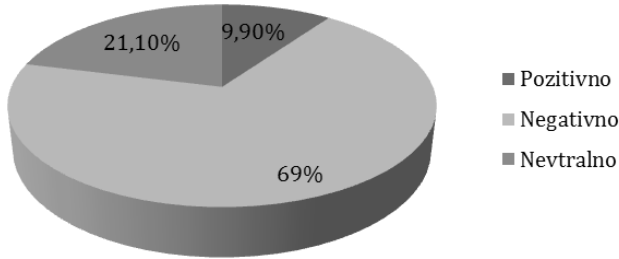
Agencija za kulturno-socialne družbene raziskave (AKSIO) je nastala v okviru kluba *Bistvo časa*, projekta že omenjenega Sergeja Kurginjana. Peterburška televizijska postaja Peti kanal je od 19. junija do 30. decembra 2010 vsak delovni dan ob 21. uri predvajala niz oddaj s skupnim naslovom *Sodišče časa*, v katerih so povabljeni gostje pred občinstvom v studiu v obliki sodne obravnave premlevali posamezne zgodovinske teme. Sodnik je bil znani zgodovinar, novinar in televizijski voditelj Nikolaj Svanidze, tožilec je bil Sergej Kurginjan, obrambo pa je vodil zgodovinar in televizijski novinar Leonid Mlečin. Tožilstvo in obramba sta v studio vabila strokovne priče, sam koncept je temeljil na znani dihotomiji konservativci-sovjetofili-rusofili proti liberalcem. Ko se je oddaja na TV Peti kanal iztekla, je Televizija Rusija 1 z 11. avgustom 2011 začela predvajati sorodno, vendar tedensko oddajo *Zgodovinski proces*, Kurginjan pa je oblikoval svojo spletno oddajo *Bistvo časa*, na podlagi katere so spletni gledalci ustanovili istoimenski virtualni klub. Pri tem so ljudje sami izražali željo sodelovati pri sociološki raziskavi na temo destalinizacije. V ta namen je bila ustanovljena omenjena agencija AKSIO,⁵² katere prva – in verjetno edina – anketa je bila prav anketa o odnosu do programa destalinizacije Sveta pri predsedniku RF za sodelovanje pri razvoju institucij civilne družbe in človekovih pravic. Raziskava je potekala od 6. do 22. aprila 2011 v 1732 krajih 77 subjektov Ruske federacije, v njej je sodelovalo 1456 aktivistov, na

⁵¹ Prav tam.

⁵² Kurginjan, *Past. Bo družba podprla še eno stalinizacijo?*, spletni vir.

vprašanja katerih je odgovarjalo 36014 ljudi. Struktura vprašanih naj bi bila reprezentativna za prebivalstvo Rusije, starejše od 16 let, glede na spol, starost in kraj prebivanja (mesto ali podeželje).

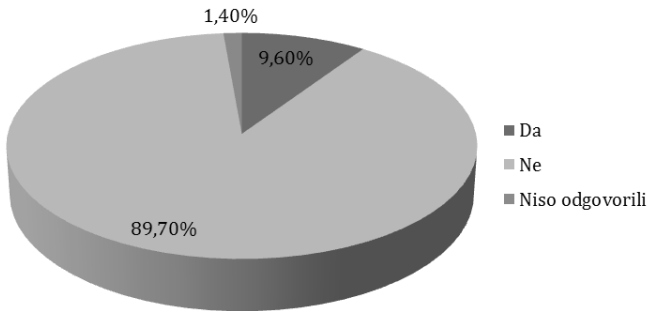
1. vprašanje: Prosimo, ocenite program destalinizacije v skladu s sledečo 11-stopenjsko lestvico po načelu: + 5 - najbolj pozitivna ocena, ki pomeni, da vam je program zelo všeč in menite, da je pravilen in koristen; 0 - vaš odnos do programa je nevtralen

Slika 1: 1. vprašanje.

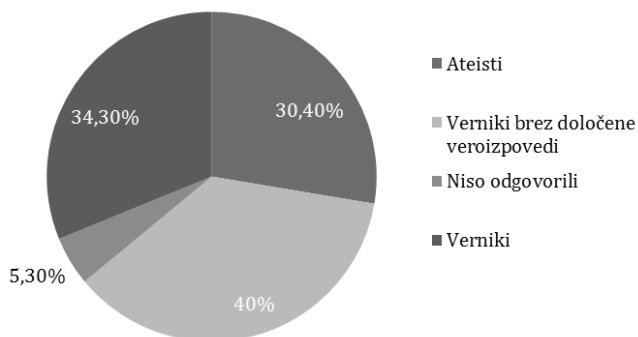
2. vprašanje:

Če bi v Rusiji razpisali referendum in vprašali: "Je v Rusiji potrebno uresničiti program, ki predlaga priznati SZ za zločinsko državo, ki je izvedla genocid nad lastnim ljudstvom, in ki je kriva za izbruh druge svetovne vojne?", kako bi odgovorili?"

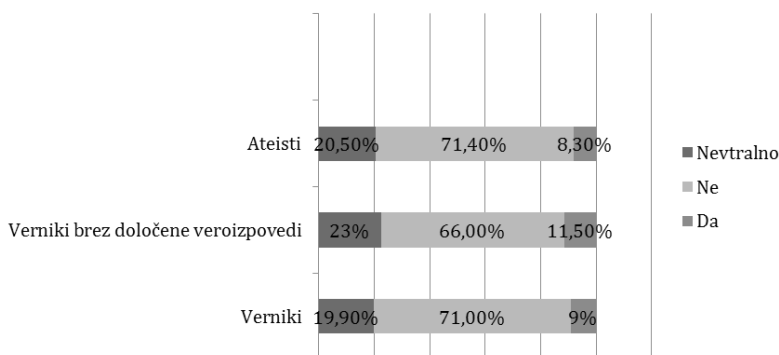

Slika 2: 2. vprašanje.

Podatki kažejo, da so moški in ženske glasovali tako rekoč identično, saj je programu nasprotovalo 89,2 odstotka moških in 90,1 odstotka žensk. Na odločanje ni vplivala niti religiozna zavest, velika večina ljudi ima do programa negativen odnos.

Slika 3: Religiozna zavest I.

Slika 4: Religiozna zavest II.

Majhna razlika nastopi pri starostnih skupinah, vendar zaradi nepopolnih podatkov v članku Sergeja Kurginjana ni mogoče narisati grafa. Kurginjan pa navaja, da najbolj odstopajo »nedolžni mladiči« v starosti od 16 do 19 let, rojeni po razpadu SZ, pa še v tej skupini programu nasprotuje 49,3 odstotka vprašanih. Odstotek se viša s starostjo. Tudi nacionalni predznak in izobrazbena struktura sta dala identični rezultat, velika večina programu nasprotuje.⁵³

Istočasno z AKSIO, 16. in 17. aprila 2011, je svojo javnomnenjsko raziskavo opravil tudi Vseruski center za preučevanje javnega mnenja VCIOM, v kateri pa je destalinizacijo podprlo le 26 odstotkov vprašanih.⁵⁴ V nasprotju z AKSIO ne gre za voluntaristično spodbujeno raziskavo, saj sodi VCIOM v peščico najvplivnejših agencij, skupaj s Skladom za javno mnenje (FOM)

⁵³ Prav tam.

⁵⁴ *Destalinizacija: za in proti*, spletni vir.

in Centrom Levada. Čeprav so institucije za raziskovanje javnega mnenja v Rusiji nenehno podvržene sumom in kritikam, da so njihove raziskave odraz želja naročnikov iz ozadja, pri tem naj bi VCIOM in FOM igrala vlogi Kremlju bolj naklonjenih institucij, Center Levada pa naj bi gravitiral bolj k liberalno-opozicijskim krogom, zato ga tudi najraje citirajo zahodni mediji, slika vendarle ni tako preprosta, ampak razglabljanje o verodostojnosti teh ustanov odločno presega okvire te razprave. Zato označimo anketo VCIOM-a za »nevtralno«. Vzorec je bil neprimerno manjši, v raziskavo zajel 1600 ljudi v 138 naseljih 46 subjektov Ruske federacije, pri tem pa statistična napaka ne prestopa praga 3,4 odstotka.

Tabela 1: So bili med vašimi sorodniki tudi represirani v 30. in 40. letih 20. stoletja?

	2006	2011
Da, veliko vem o njihovi usodi iz pripovedovanj svojcev, družinskih arhivov (pisma, fotografije)	10	10
Vem, da so bili moji sorodniki represirani, ampak podrobnosti mi niso znane	17	14
Nihče izmed mojih sorodnikov ni bil represiran	47	26
Ne vem, ali je bil kdo izmed mojih sorodnikov represiran ali ne	23	26
Ne morem odgovoriti	4	4

Vir: VCIOM, Destalinizacija: za ali proti, izroček za medije št. 1741, 27. 04. 2011

Tabela 2: Katero izmed navedenih mnenj vam je bližje?

	Vsi vprašani	Privrženci KPRF	strank LDPR	Pravična Rusija	Enotna Rusija	Druge stranke	Ne bi sodeloval na volitvah
“Destalinizacija” je mit, prazna beseda, brez povezave s stvarnimi nalogami države, ki bo pripeljala do omejitve svobode govora, izmaličila zgodovinsko zavest Rusov in jo naredila enostransko.	45	59	51	39	39	48	50
”Destalinizacija” je ukrep ob popolnoma pravem času, Rusija ne more naprej in se uspešno razvijati, ne da bi se zavedla napak preteklosti in jih uradno priznala, s tem se mora ukvarjati država.	26	23	19	31	34	38	18
Ne morem odgovoriti.	28	18	30	30	27	14	32

Vir: VCIOM, Destalinizacija: za ali proti, izroček za medije št. 1741, 27. 04. 2011

Tabela 3: Katere izmed navedenih mnenj vam je bližje?
So bili med vašimi sorodniki tudi represirani v 30. in 40. letih?

	Vsi vprašani	Da	Ne	Ne vem, ali je bil kdo izmed mojih sorodnikov represiran
“Destalinizacija” je mit, prazna beseda, brez povezave s stvarnimi nalogami države, ki bo pripeljala do omejitev svobode govora, izmaličila zgodovinsko zavest Rusov in jo naredila enostransko.	45	46	50	39
“Destalinizacija” je ukrep ob popolnoma pravem času, Rusija ne more naprej in se uspešno razvijati, ne da bi se zavedla napak preteklosti in jih uradno priznala, s tem se mora ukvarjati država.	26	30	24	28
Ne morem odgovoriti.	28	24	26	32

Vir: VCIOM, *Destalinizacija: za ali proti, izroček za medije št. 1741, 27. 04. 2011*

Tabela 4: Če bi ocenjevali Stalina v celotnem obdobju njegove vladavine, je po vašem mnenju za državo naredil več dobrega ali več slabega?

	2007	Januar 2011	April 2011
Več dobrega	15	23	26
Več slabega	33	27	24
Približno enako dobrega in slabega	37	38	39
Ne morem odgovoriti	14	13	12

Vir: VCIOM, *Destalinizacija: za ali proti, izroček za medije št. 1741, 27. 04. 2011*

Iz razpredelnic je razvidno, da so se pri VCIOM-u lotili vprašanja drugače. Najprej so primerjali odstotke prebivalstva, ki je bilo prizadeto zaradi ukrepov stalinskega režima. Razliko med temi, katerih sorodniki so bili represirani, pa naj svojci vedo za podrobnosti ali ne, v časovnem razmiku med letoma 2006 in 2011 lahko razumemo tudi kot posledico postopnega časovnega odmikanja. Ljudje umirajo, mnogi brez potomcev, zato se delež tistih, katerih bližnji so čutili negativne vplive stalinskega sistema naravno manjša. Približno polovica vprašanih zatrjuje, da represij v njihovih družinah ni bilo, nekoliko pa se je povečalo védenje o usodi bližnjih, za 3 odstotke.

Zanimivo pa je, da zavedanje o represijah režima nad sorodniki ne vpliva na oceno, ali je destalinizacija mit ali ne. Kar 46 odstotkov tistih, katerih sorodniki so bili prizadeti v stalinskem obdobju, je prepričanih, da gre za mit. Tistih, ki niso odgovorili, pa je v vseh kategorijah približno enako, od

24 do 32 odstotkov. Kar zadeva strankarsko pripadnost, le privrženci Liberalno-demokratske stranke (LDPR) in Komunistične partije Ruske federacije (KPRF) jasno kažejo nasprotovanje destalinizaciji, medtem ko so mnenja v drugih strankah precej enakomerno porazdeljena. Na splošno pa večina, 45 odstotkov, destalinizaciji nasprotuje. Če to primerjamo z rezultati AKSIO, vidimo izrazita odstopanja – pri AKSIO destalinizaciji nasprotuje enkrat več ljudi, kot pri VCIOM-u.

Verjetno najzanimivejši del VCIOM-ove ankete je zadnje vprašanje. Odgovori kažejo, da se strmo povečuje delež tistih, ki so prepričani, da je Stalin naredil več dobrega, pada pa odstotek njegovih kritikov. Odstotek tehtajočih in neopredeljenih ostaja bolj ali manj enak.

Zaključek

Članek predstavlja pregled pogledov na problematiko destalinizacije, ki se osredotoča predvsem na sodobnost, spletne in medijske vire ter aktualno razpravo v javnosti. V oči bije težavno metodološko izhodišče, saj so za prvi val destalinizacije neposredno po smrti Josifa Stalina, v obdobju Nikite Hruščova, znana predvsem stališča novih oblasti do tega vprašanja. Morda paradoksalno, ampak to obdobje je dalo otipljive, stvarne poteze destalinizacije. Na to, kaj se je dogajalo v obdobju Leonida Brežnjeva, nakazujejo obravnavana pisma intelektualcev, poglede disidentov pa bi lahko prinesla natančnejša študija literature, ki je izšla v tujini ali pa v SZ v t. i. *samizdatu*. Žal pa ti obdobji, razumljivo, ne prinašata podatkov o javnem mnenju, ki bi omogočali boljši vpogled v razmišljanje običajnega sovjetskega človeka. Ta vpogled, že za državljana sodobne Rusije, so prinesla šele zadnja leta.

Kljub negativnim stališčem Dmitrija Medvedjeva do Stalinove vloge pa nekdanji predsednik ni sprejel nobenega stvarnega ukrepa v smeri destalinizacije. Prav tako pa ni verjetno, da se bo odnos do tega vprašanja spremenil v času, ko državo vodi Vladimir Putin, ki veliko bolj natančno izraža prepričanje večine prebivalstva: »Po mojem mnenju ocen Stalina in stalinizma ne smemo posploševati. Očitno je, da se je država, vodil pa jo je Stalin, v obdobju od leta 1924 pa do leta 1953 korenito spremenila. Iz kmetijske se je prelevila v industrijsko državo. Res pa je, da kmetov ni bilo več. Zelo dobro se spomnimo težav s kmetijstvom, predvsem v zaključnem obdobju, vrst za hrano in podobnega. Na vas to dogajanje ni imelo pozitivnega vpliva. Do industrializacije pa je prišlo. Zmagali smo v veliki domovinski vojni. Ne glede na to, kar se govori, zmaga je bila dosežena. Celó če se spet vrnemo k žrtvam, veste, nihče ne more zdaj vreči kamna v te, ki so organizirali in vodili to zmago. Kajti če bi v tej vojni izgubili, bi bile posledice za našo državo bistveno bolj katastrofalne. Celó težko si je predstavljati, kako zelo. Nedvomno pozitivne pridobitve pa so bile dosežene za nesprejemljivo ceno. Represije so bile. To je dejstvo. Zaradi

njih so trpeli milijoni naših državljanov. Takšen način upravljanja z državo in doseganja rezultatov ni sprejemljiv. Tako ni mogoče ravnati. Nedvomno se v tem obdobju niso soočili samo s kultom osebnosti, ampak tudi z množičnimi zločini proti lastnemu ljudstvu. Tudi to je dejstvo, na katerega ne smemo pozabiti. Vse zgodovinske dogodke je potrebno analizirati v njihovi celostnosti, to je to, kar sem želel povedati.«⁵⁵

Vzhodna Evropa se na različne načine sooča s svojo sodobno zgodovino in tudi primer Slovenije kaže, kako boleči so lahko takšni poskusi. Pa vendar je Rusija v še težjem položaju. Vse vzhodnoevropske države, celo tiste, ki so nastale po razpadu SZ iz nekdanjih sovjetskih republik, lahko krivdo pripišejo t. i. zunanjemu okupatorju. Torej Sovjetski zvezi. Še posebej je ta pristop značilen za pribaltske republike, katerih zgodovinarji z lekarniškiimi tehtnicami tehtajo odgovornost domačih režimov pri prevzemanju sovjetskega sistema. Rusija pa si mora priznati, da je za svoj položaj in za teh sedem desetletij v 20. stoletju kriva sama.

Močan emocionalni trenutek pomenijo druga svetovna vojna in ogromne žrtve, ki jih je prinesla SZ. Če že govorimo o mitih: prav druga svetovna vojna je najbolj mobilizacijski mit sodobne Rusije, v luči katerega lahko razumemo, zakaj pri večini ljudi ni negativnega odnosa do sovjetskega obdobja. Poleg dejstva, da je bil to čas njihove mladosti, čas aktivnosti njihovih staršev in starih staršev, o katerih nočejo in ne morejo misliti slabo, je bil to čas največje zmage v ruski zgodovini. Vrhovni poveljnik pa je bil Josif Stalin. Razlage, kakršne nudi na začetku omenjeni Leonid Mlečin, namreč, da je zmagalo sovjetsko ljudstvo *kljub* svojemu poveljniku, ne pa zaradi njega,⁵⁶ večine ne zadovoljujejo. Tudi enačenje totalitarizmov je nekaj, kar v Rusiji nikakor ne more naleteti na odprta ušesa.

Vprašanje desovjetizacije in s tem destalinizacije je za večino tesno povezano tudi z mednarodnim ugledom Rusije in domnevnimi poskusi preinterpretirati zgodovino na način, da bi se ruske zasluge za zmago zmanjšale ali celo izničile. Ker je Rusija pravna naslednica SZ, pomeni tudi državno kontinuiteto iz Ruskega imperija prek SZ do današnjih dni, vprašanje obsojanja sistema in hkratnega poudarjanja kontinuitete pa se zdi prezapleteno za ločevanje.

Ob tem obstajata še dve okoliščini, zaradi katerih je razprava o stalinizmu v sodobni Rusiji tako živa. Najprej gre za notranje nezadovoljstvo, prepričanje o nezanesljivosti, nestabilnosti politično-gospodarskega ustroja Rusije, strahom pred razpadom države. Stalin se zato pojavlja v vlogi »uspešnega menedžerja«, ki mu je uspelo ustvariti imperij, zmagati v vojni in vladati s trdo roko. Takšna podoba reda in stabilnosti, s primerno časovno oddaljenostjo, se zdi mnogim ljudem mikavna. In slednjič, razprava med zagovorniki in nasprotniki destalinizacije se odlično umešča v podobo tradicionalnih nasprotujočih

⁵⁵ Vladimir Putin v neposrednem pogovoru z državljani v prenosu TV Rusija 1, 3. 12. 2009.

⁵⁶ Mlečin, L.: *Zmaga, ki jo je ukradel Stalin*, spletni vir.

si taborov v Rusiji, saj deloma prevzema elemente iz preteklosti. Politična prepričanja slovanofilov in zapadnjakov s preloma 19. in 20. stoletja, kasneje pa liberalcev in konservativcev, se precej pokrivajo s protipoloma v današnji diskusiji. Zahodu naklonjeni liberalec se zavzema za destalinizacijo, v lastno zgodovinsko pot Rusije zaverovani konservativec, nezaupljiv do tujine, pa o destalinizaciji ne želi niti slišati.

Razprava o desovjetizaciji, dekomunizaciji in destalinizaciji bo ostala natanko to, kar je. Namreč razprava brez konsenza in jasnega epiloga, ki pa ga v odnosu do preteklosti pravzaprav niti ne gre pričakovati. Zgodovinar, kritik in literarni zgodovinar Boris Sokolov, prepričan, da je ruska elita ohranila svoj imperialni značaj in način razmišljanja in da se zato noče in ne more odreči dediščini sovjetskega imperija, opozarja na ključno okoliščino: tudi če bodo nekoč dostopni prav vsi arhivski dokumenti, povezani z Josifom Stalinom, bodo pogledi nanj ostali neenotni. Interpretacije se bodo zmeraj oblikovale v luči različnih idejnih in vrednostnih izhodišč.⁵⁷

Literatura:

- Gefter, Mihail: *Destalinizacija // 50/50: Poskus slovarja nove misli* (ur. Mark Ferro in Jurij Afanasjev). Moskva: Progress, 1989, str. 394–401.
- Georgijeva, Natalija in Vladimir Georgijev: *Zgodovina Rusije*. Moskva: Fakulteta za zgodovino MGU M. V. Lomonosova, Velbi, 2006, str. 287–295.
- Orlov, Aleksander idr.: *Zgodovina Rusije*. Moskva: Fakulteta za zgodovino MGU M. V. Lomonosova, Prospekt, 1997, str. 251–265.
- Orlov, Aleksander idr.: *Hrestomatija zgodovine Rusije*. Moskva: Fakulteta za zgodovino MGU M. V. Lomonosova, Prospekt, 2009, str. 512–516.
- Saharov, Andrej: *Zgodovina Rusije od najstarejših časov do naših dni*. Moskva: Prospekt, 2008, str. 688–709.
- Totalitarne metode boja z dediščino totalitarizma: materiali strokovne ankete*. Revija ruskih in vzhodnoevropskih zgodovinskih raziskav, št. 1(3), 2011, str. 7–47.

Spletni viri:

- Aninski, Lev: *Kinoglobus – 20 filmov 1987. leta*. World Art.< <http://www.world-art.ru/cinema/cinema.php?id=118>>, (dostop 13. 8. 2012).
- Beloruski ekspert: Destalinizacija je restavracija gorbačovskega idiotizma*. Intervju z Olegom Ljubezinom. www.regnum.ru, 21. 4. 2011. <<http://www.regnum.ru/news/polit/1397579.html>>, (dostop 15. 8. 2012).
- Boltjanska, Natella: *V Stalinovem imenu? Vsakodnevna revija* (Yezhednevnyy

⁵⁷ *Destalinizacija v Rusiji. Ponovni poskus?*, spletni vir.

- zhurnal), 10. 4. 2009. <<http://www.ej.ru/?a=note&id=8972>>, (dostop 7. 8. 2012).
- Bulin, Dmitrij: *Stalinova priljubljenost v Rusiji strmo raste*. BBC, 27. 4. 2011. <http://www.bbc.co.uk/russian/society/2011/04/110427_stalin_vciom_support.shtml>, (dostop 14. 8. 2012).
- Destalinizacija (de-Stalinistaion)*. Encyclopaedia Britannica. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/154055/de-Stalinization>>, (dostop 15. 10. 2013).
- Destalinizacija Rusije na stalinski način*. Povzetek radijske oddaje na Finam FM, 7. 4. 2011. <http://smi2.ru/OksKuzmina/c587948/?comm_id=1292803>, (dostop 10. 8. 2012).
- Destalinizacija: za in proti*. Sporočilo za javnost št. 1741, VCIOM (www.wciom.ru), 27. 4. 2011. <http://wciom.ru/index.php?id=515&uid=111561>, (dostop 14. 8. 2012).
- Destalinizacija v Rusiji. Ponovni poskus?* Intervju z Borisom Sokolovom. Den (Dan), št. 115, 5. 7. 2013. <<http://www.day.kiev.ua/ru/article/nota-bene/destalinizaciya-v-rossii-ocherednaya-popytka>>, (dostop 15. 10. 2013).
- Djukov, Aleksander; v: *Destalinizacija po fedotovsko lahko pripelje k nasprotnim rezultatom od zelenih*. www.regnum.ru, 29. 11. 2010. <<http://www.regnum.ru/news/polit/1351185.html>>, (dostop 15. 8. 2012).
- Gluhova, Aleksandra: *Politični dnevnik. Lažni cilji*. Komuna, št. 55 (25683), 14. 4. 2011. <<http://www.communa.ru/news/detail.php?ID=48866>>, (dostop 15. 8. 2012)
- Gorbačov, Mihail. *Izjava*. Agencija Interfax, 18. 2. 2010. <<http://apocalypse-2012.com/president/mikhail2.html>>, (dostop 13. 8. 2012).
- Hruščovska odjuga (Khrushchev Thaw, Хрущевская оттепель)*. <http://en.wikipedia.org/wiki/Khrushchev_Thaw>, <http://ru.wikipedia.org/wiki/Хрущёвская_оттепель>, (dostop 15. 10. 2013).
- Fedotov, Mihail. *Dejanja sovjetskih oblasti bo presojala sodišče*. Aktualni komentarji (Aktual'niye komentarii), 28. 2. 2011. <<http://actualcomment.ru/news/20891/>>, (dostop 13. 8. 2012).
- Fedotov objavil prednostne naloge Sveta za človekove pravice*, Agencija Interfax, 12. 10. 2010. <<http://www.interfax.ru/society/news.asp?id=159653>>, (dostop 13. 8. 2012).
- Hurbatov, Sergej: *Je mogoče »destalinizirati« zavest?* <<http://www.nakanune.ru>>, 26. 1. 2011. <<http://www.nakanune.ru/articles/15215?print=1>>, (dostop 14. 8. 2012).
- Kdor neti boj z lastno zgodovino, objektivno deluje v škodo lastni državi*. Agencija REX, 6. 5. 2011 <<http://www.iarex.ru/articles/15093.html>>, (dostop 13. 8. 2012).
- Kolerov, Modest: *S strani Medvedjeva vsiljena predvolilna »destalinizacija« je nevljudnost, inkvizicija in državljanska vojna*. www.regnum.ru, 15. 4. 2011. <<http://www.regnum.ru/news/1395093.html>>, (dostop 14. 8. 2012).

- Kolesnikov, Andrej: *Njihov Stalin*. www.gazeta.ru, 7. 8. 2012. <<http://www.gazeta.ru/column/kolesnikov/4714277.html>>, (dostop 7. 8. 2012).
- Kurginjan, Sergej: *Past. Bo družba podprla še eno stalinizacijo?* Jutri (Zavtra), št. 18(911), 4. 5. 2011. <http://www.zavtra.ru/cgi/veil/data/zavtra/11/911/21.html>, (dostop 14. 8. 2012).
- Medvedjev, Dimitrij: *Ni nam treba biti v zadregi pri posredovanju resnice o vojni – resnice, ki smo si jo pritrpeli*. Intervju. Izvestija, 7. 0. 2010. <<http://izvestia.ru/news/361448>>, (dostop 12. 8. 2012),
- Medvedjev, Dmitrij: spletna stran na Facebooku. <<https://www.facebook.com/Dmitry.Medvedev?fref=ts>>, (dostop 28. 10. 2012).
- Mlečin, Leonid: *Zmaga, ki jo je ukradel Stalin*. Moskovski komsomolec (Moskovskiy komsomolec), št. 25934, 10. 5. 2012. <<http://www.mk.ru/politics/article/2012/05/09/701446-pobeda-ukradennaya-stalinyim.html>>, (dostop 7. 8. 2012).
- Pain, Emil. *Izjava*. Spletna stran Sveta pri predsedniku RF za sodelovanje pri razvoju institucij civilne družbe in človekove pravice. <http://president-sovet.ru/structure/group_5/response/statement_of_pain_ea.php>, (dostop 14. 8. 2012).
- Poloskova, Tatjana: *Destalinizacija Rusije – predvolilni program Medvedjeva?* VCIOM (www.wciom.ru), 22. 4. 2011. <<http://www.wciom.ru/index.php?id=269&uid=111549>>, (dostop 14. 8. 2012).
- Predsednik Medvedjev bo stopil na čelo kampanje »destalinizacije družbene zavesti«*. Spletna stran Vsezvezne komunistične partije boljševikov, 15. 10. 2010. <http://www.vkpb.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=277:-l-r&catid=11:2010-03-26-15-43-01&Itemid=32>, (dostop 14.8.2012).
- Prilepin, Zahar: *Pismo tovarišu Stalinu*. Svobodni tisk (Svobodnaya pressa), 30. 7. 2012. <<http://sypressa.ru/society/article/57411/>>, (dostop 7. 8. 2012).
- Puškov, Aleksej. *Izjava*. Spletna stran Sveta pri predsedniku RF za sodelovanje pri razvoju institucij civilne družbe in človekove pravice. <http://president-sovet.ru/structure/group_5/response/statement_propagation_a.php>, (dostop 14. 8. 2012).
- Spletna stran Inštituta za naravoslovje in tehniko Sergeja Vavilova, Ruska akademija znanosti (www.ihst.ru): <<http://www.ihst.ru/projects/sohist/document/letters/antistalin.htm>>, (dostop 12. 8. 2012):
- *Pismo 25 predstavnikov sovjetske znanosti, književnosti in umetnosti L. I. Brežnjevu proti rehabilitaciji J. V. Stalina*. 14. 2. 1966.
 - *Sporočilo V. E. Semičastnega v CK KPSZ o širjenju pisma znanih ustvarjalcev sovjetske znanosti, književnosti in kulture proti rehabilitaciji J. V. Stalina v Moskvi*, 15. 3. 1966.
 - *Pismo 13 predstavnikov sovjetske znanosti, književnosti in umetnosti Prezidiju CK KPSS proti rehabilitaciji J. V. Stalina*, 25. 3. 1966

- A. D. Saharov o svojem sodelovanju pri pismu petindvajseterice
 - *O pismu A. P. Aleksandrova, N. N. Semjonova in J. B. Haritona.*
 - Saharov, A. D.: *Spomini*. 1–2. Moskva: Človekove pravice, 1996, 2. del, 1. poglavje. <<http://www.ihst.ru/projects/sohist/>>, (dostop 14. 8. 2012): Spletna stran Wikivir (www.ru.wikisource.org/wiki/): Hruščov, Nikita: O kultu osebnosti in njegovih posledicah. Govor na 20. Kongresu KPSZ, 25. 2. 1956. <[http://ru.wikisource.org/wiki/O_культе_личности_и_его_последствиях._Доклад_22_съезду_КПСС_\(Н.С.Хрущев\)](http://ru.wikisource.org/wiki/O_культе_личности_и_его_последствиях._Доклад_22_съезду_КПСС_(Н.С.Хрущев))>, (dostop 12. 8. 2012).
- Stalin se je bojeval z lastnim ljudstvom, je članom svoje stranke izjavil premier Medvedjev.* <<http://www.newsru.com/russia/30oct2012/stalin.html>>, (dostop 28. 8. 2012).
- Začnimo z modernizacijo zavesti.* Nova Gazeta, posebna izdaja Resnica GULAG-a, št. 3 (47), 4. 2. 2011. Srečanje predsednika D. A. Medvedjeva s člani Sveta pri predsedniku RF za sodelovanje pri razvoju institucij civilne družbe in človekove pravice v Jekaterinburgu, 1. 2. 2011. <<http://www.novayagazeta.ru/gulag/7267.html>>, (dostop 13. 8. 2012).
- Zubov, Andrej: *Dekomunizacija, ne destalinizacija. Destalinizacija zavesti.* Ruska revija (Russkiy zhurnal), 13. 10. 2010. <<http://www.russ.ru/pole/Dekommunizaciya-a-ne-destalinizaciya>>, (dostop 14. 8. 2012).

Televizija:

Pogovor Vladimirja Putina z državljani, TV Rusija 1, 3. 12. 2009.

An example of the contemporary political mythology: Joseph Stalin

Summary

Russian society's understanding of Stalin remains contradictory. The Second World War has been the main object of national pride and memory and the majority is not ready to admit that the Great Commander and the winner could be a political criminal as well. Dissatisfaction with problems of the present Russia adds to the belief that the state functioned very well during Stalin's times. Although, there were attempts to get rid of the personality cult and the heritage of Stalinism. The first one was right after Stalin's death, when his successor Nikita Khrushchev strongly condemned deeds of Stalin. Streets and cities, named after Stalin, were renamed and Stalin's body was removed from the Mausoleum in the Red Square in Moscow and buried at the Kremlin wall. In 1960s the initiative was taken by the intellectual and dissidents, which answered to the attempts of certain circles to rehabilitate Joseph Stalin. The second attempt of destalinization occurred in the time of Perestroika. Since

Russia was occupied with economic and social problems at the time, there was not enough strength and political will to carry the process through. The last attempt was made during the Presidency of Dmitry Medvedev (2008–2010), when Mikhail Fedotov, Chairman of the Presidential Council for the Advancement of the Civil Society and Human Rights, tried to launch his program of destalinization, but fierce public debate showed that Russian society is still not ready for a clean break with the totalitarian past. The opponents of destalinization process are expressing fear that with possible condemnation of the soviet period Russia faces the threat of reinterpretation of its own history and the historic role of the Soviet State, which could end with negative practical political consequences. Beside that many people simply don't want to believe that their parents and grandparents either died fighting for the political criminal or worked for the criminal regime. And finally – if other eastern European countries can blame the USSR of exporting communist system to them after the victory of the Red Army, Russia cannot blame anybody for it. Admitting own mistakes is usually quite painful. In an interesting way, the debate resembles traditional debate between two poles – Slavophiles and Westernizers in the Russian Empire or present-day liberals and East-oriented conservatives. Opinion about the need of destalinization actually corresponds perfectly to the present liberal-conservative orientation. The official politicians are doing nothing about it. Meanwhile, PM Medvedev remains speaker in favor of the condemnation of the totalitarian past, but President Vladimir Putin voices balanced opinions, which hint that destalinization is by far not a priority of the present Russian State.